

ANDAHÁZI SZEGHY VIKTOR

A GYORSHADTEST
UKRAJNAI
HADMŰVELETEI
1941

A „gyorscsapatok” fegyvernemi elnevezést a Magyar Királyi Honvédségnél 1938-ban vezették be a lovas-, kerékpáros-, gépkocsizó lövész- és páncélosalakulatok összevont megnevezésére. Az új fegyvernem már ebben az évben szerepet kapott a Felvidék déli részének visszacsatolásakor, majd a kassai VIII. hadtestet segítette a két lovas- és a felállításuk kezdetén lévő 2. gépkocsizó dandár a kárpátaljai műveletben. Az északkelet-erdélyi bevonuláskor a gyorscsapatok Miklós Béla tábornok parancsnoksága alatt a Székelyföld megszállását kapták feladatul. Első harci bevetésük 1941. április 11. és május 6. között, a délvidéki bevonuláskor történt a 3. hadsereg kötelékében.

A hadtestbe szervezett gyorscsapatok egységes irányítására hozták létre a magyar királyi 1. gyors-hadtest-parancsnokságot 1940. március 1-jén. Alárendeltségébe az 1. és 2. gépkocsizó, valamint az 1. és 2. lovasdandárok tartoztak Budapest, Munkács, Nyíregyháza és Kecskemét állomáshelyeken. Megalakításukkor a gyors-hadtest csapatai a magyar hadsereg legmodernebb egységei voltak, jóllehet a korszerűségtől még így is messze álltak. Eredeti feladatuknak – az egyes kisantországokkal szembeni fegyveres revízió végrehajtása – azonban megfelelték. A Kárpát-medencén belüli alkalmazásra lettek tehát felállítva, felszerelve.

A terület-visszacsatolások során és a Délvidéken szerzett tapasztalatok alapján a hadrendben több fejlesztés történt: a gépkocsizó dandárokat egy-egy felderítő-, a lovasdandárokat egy-egy páncéloszászlóaljjal erősítették meg. Távlati célként a dandárok lovas-és páncélosadosztályokká történő fej-

lesztését jelölték meg. 1941. június 3-tól megkezdték a gépkocsizó dandárok egy-egy kerékpáros-zászlóaljának harcokszóvá alakítását, de elegendő páncélos hiányában ekkor csak két-két századot állítottak fel. Később a keleti fronton érezte is hatását a közepes és nehézharcokcsik hiánya, a hadtest átütőerejét pedig jelentősen csökkentette a gépkocsizó, a kerékpáros és a lovas csapatrészek különböző menetsebessége.

A KÁRPÁTOKTÓL A ZBRUCSIG 1941. JÚLIUS 1–9.

A kassai bombázást követően, 1941. június 26-án este kiadott, a Szovjetunió elleni mozgósítási parancs szerint a gyors-hadtest három dandárának 29-ére kellett elérnie a menetkészültséget. A támadást a 30-án megalakult Kárpát-csoport indította meg. Parancsnoka Szombathelyi Ferenc altábornagy, a kassai VIII. hadtest parancsnoka volt, alárendeltségébe a szovjet határ őrizetét április óta ellátó 1. hegyi- és 8. határ- vadászdandárok, valamint a gyors-hadtest csapatai – az 1. és 2. gépkocsizó dandárok Major

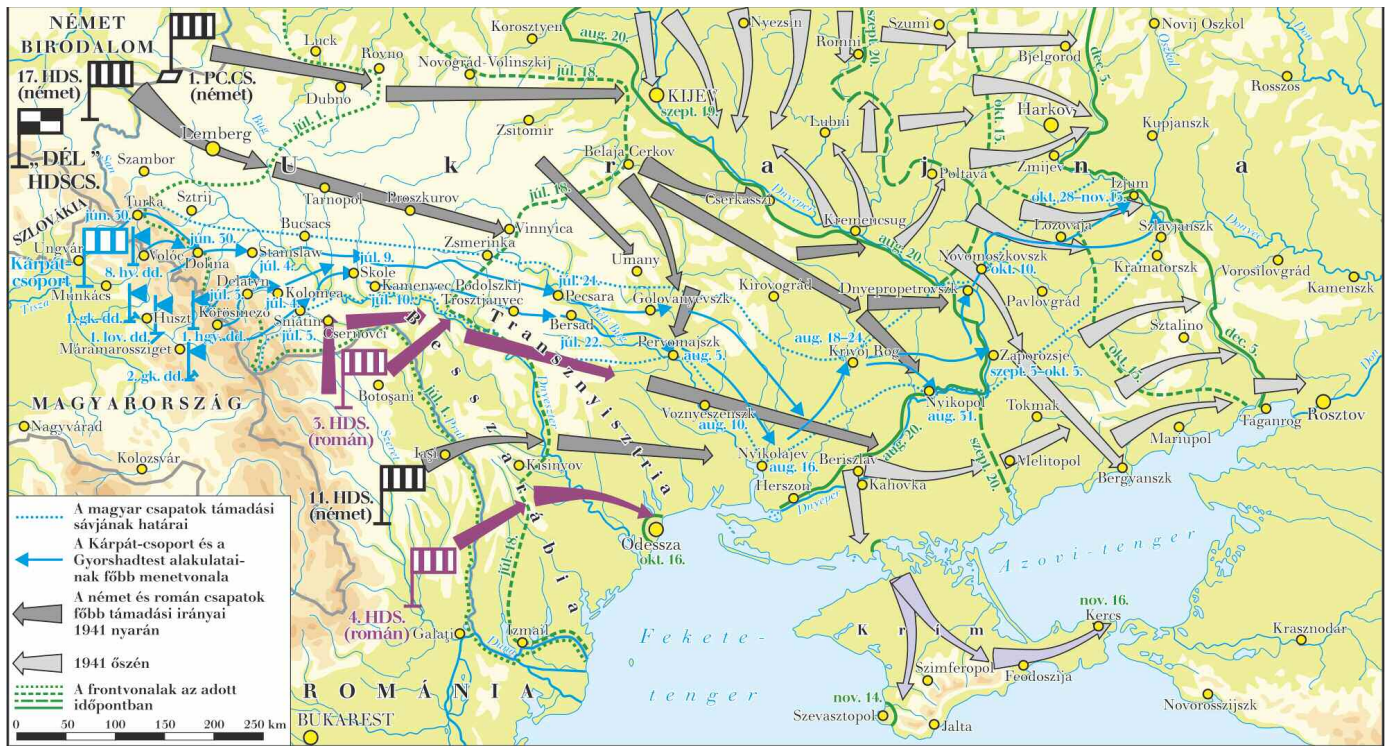
Jenő és Vörös János tábornokok parancsnoksága alatt, valamint a Vattay Antal tábornok parancsnoksága alá tartozó 1. lovasdandár – a felvonulás időigényessége miatt csak fokozatosan, július 1. után kapcsolódhattak be a 8. határ- vadászdandár és az 1. hegyidandár által már megkezdett hadműveletbe.

A gyors-hadtest Kárpátokon túli hadműveleteinek megkezdéséről a Kárpát-csoport június 30-án kiadott támadási parancsa intézkedett. Eszerint a Tatárhágón július 1-jén áttörve el kell foglalni a Kárpát-csoport hadműveleti sávjába eső Dnyeszter-átjárókat. A hágón keresztül történő támadást a visszavonuló szovjetek a műutak és a hidak rombolásával akadályozták. A nehézségeket fokozta, hogy a hadműveletekkel egyidejűleg meginduló nyári esőzések miatt a megduzzadt, gyors folyású hegyi patakok rendre elmosták az utászok által készített szükséghidakat.

A Dnyeszter-átjárók birtokbavételét és a túlpárti hídfőalkotás feladatát a lassú előrejutás miatt a 2. gépkocsizó dandárnak egyedül kellett végrehajtania. A Kárpátokból elsőként kibontakozó dandár éle, járműveit a hágóban hátrahagyva, gyalogmenetben is csak 3-án érte el Kolomeát, ahonnan egy

Lombokkal álcázott Botond terepjáró rajgépkocsi egy ukrán településen

A Kárpát-csoport és a Gyorshadtest harcai Galíciában és Ukrajnában, 1941

150 fős szovjet utóvédet vert ki. Ekkor már csak három ép híd volt a Dnyeszteren: kettő Zalescsikinél, egy pedig attól északnyugatra, Nyizsnovnál, ezért a dandár parancsot kapott a Zalescsikire történő előretörésre. A nyizsnovi hídhöz elsőként kijutó 8. határ vadászdandár azt már rombolva találta, tehát a Zalescsikinél még álló ép hidak birtokbavétele kiemelt fontosságúvá vált. Ez a feladat jelentette a gyorsadtest számára az első komolyabb erőpróbát, itt élte át első ütközetét.

A 2. gépkocsizó dandár éle július 4-én támadt Zalescsiki felé. Az elővéd egy Zalescsiki előtti településnél két zászlóaljnyi szovjet egységbe ütközött, amelyet egy átkarolással sikerült visszavonulásra kényszeríteni. A támadás 5-én folytatódott. A szovjetek erős ellentámadással válaszoltak, melyet a dandárnak csak nehezen sikerült visszavernie. Ezután a dél felől támadó románok elől visszavonuló szovjet lövészadosztályba ütköztek. A védelemre visszahúzódott gépkocsizók végül visszavetették a támadókat, akik éjjel elvonultak. A zalescsiki hídig csak másnap, július 6-án sikerült kijutni, de azt a magyar felderítők átkelése után a szovjetek felrobbantották.

Mivel az átjáró birtokbavételét a Dnyeszteren nem sikerült teljesíteni, a gyorsadtest parancsnoksága kompátekó létesítését rendelte el. A 2. gépkocsizó dandár ezt nem várta meg, 7-én egy szükséghídon átkelt a folyón. Ez-

alatt bontakozott ki a Kárpátokból az 1. gépkocsizó és az 1. lovasdandár éle, miközben utolsó csapatrészeik még ekkor rakodtak ki Kárpátalján. Az üldözést már a Dnyeszter túloldalán folytató 2. gépkocsizó dandár július 9-re a korábbi lengyel-szovjet határvonalat jelentő Zbrucsig tört előre, miközben jelentősebb szovjet utóvédeket semmisített meg a Zbruc és a Dnyeszter összefolyásánál.

Ekkortól változott meg a gyorsadtest alárendeltsége. A katonai közigazgatás bevezetése után a Kárpát-csoport megszálló feladatokat látott el Ukrajnában, míg a belőle kiváló gyorsadtest a von Rundstedt tábornagy vezette német Dél Hadseregcsoport közvetlen alárendeltségébe került. A kiválás a német hadseregcsoport kérésére következett be, mivel hadműveleteik folytatásához szükségük volt a magyar gyors csapatokra is.

ELŐRETÖRÉS A BUGIG – AZ UMANYI CSATA 1941. JÚLIUS 9. – AUGUSZTUS 10.

A visszavonuló szovjetek üldözését folytató gyorsadtest élén haladó 2. gépkocsizó dandár a Zbrucson átkelve július 10-re elfoglalta Kamenyec-Podolszkit. A Dél Hadseregcsoport ekkor a gyorsadtest felzárkózását rendelte el Kamenyec-Podolszkitól északra. A szünetre feltétlenül szükség volt. Egy-

részt a lemaradt 1. gépkocsizó és 1. lovasdandárok bevárása céljából, másrészt az alárendeltség megváltozásából adódó átszervezések végrehajtásához. A pihenő alatt csak a 2. gépkocsizó dandár tudta a hiányait pótolni, mert a két beérkező dandár menetből kapcsolódott be a magyar hadművelési sávtól északra harcoló 17. német hadsereg déli szárnyán folyó küzdelmekbe.

A gyorsadtest július 15-én folytatta előrenyomulását, immár közvetlenül a német hadicéllokna megfelelően. A Sztálin-vonalat Barnál áttörő német Dél Hadseregcsoport északi és déli szárnya átkaroló műveletre készült: a Kleist vezérezredes által vezetett, Kijev felé előretörő 1. páncéloscsoport és a Mogiljevnél a Dnyeszterre kijutó román 3., 4. és német 11. hadseregek a lehető legnagyobb szovjet erőket szándékoztak bekeríteni a Dnyeszter és a Dnyeper között, ahol három szovjet hadsereg torlódott fel a visszavonulásban. Menekülésük akadályozása érdekében a német 17. hadsereg próbálta az ellenséges erőket lekötni közepe. A déli erők lassú előretörése és a románok súlyos veszteségei miatt végül az eredeti tervek megváltoztak: a 17. hadsereg feladata kiegészült a déli átkarolással. Ennek végrehajtása céljából a német vezetés a gyorsadtestet e hadsereg alá-

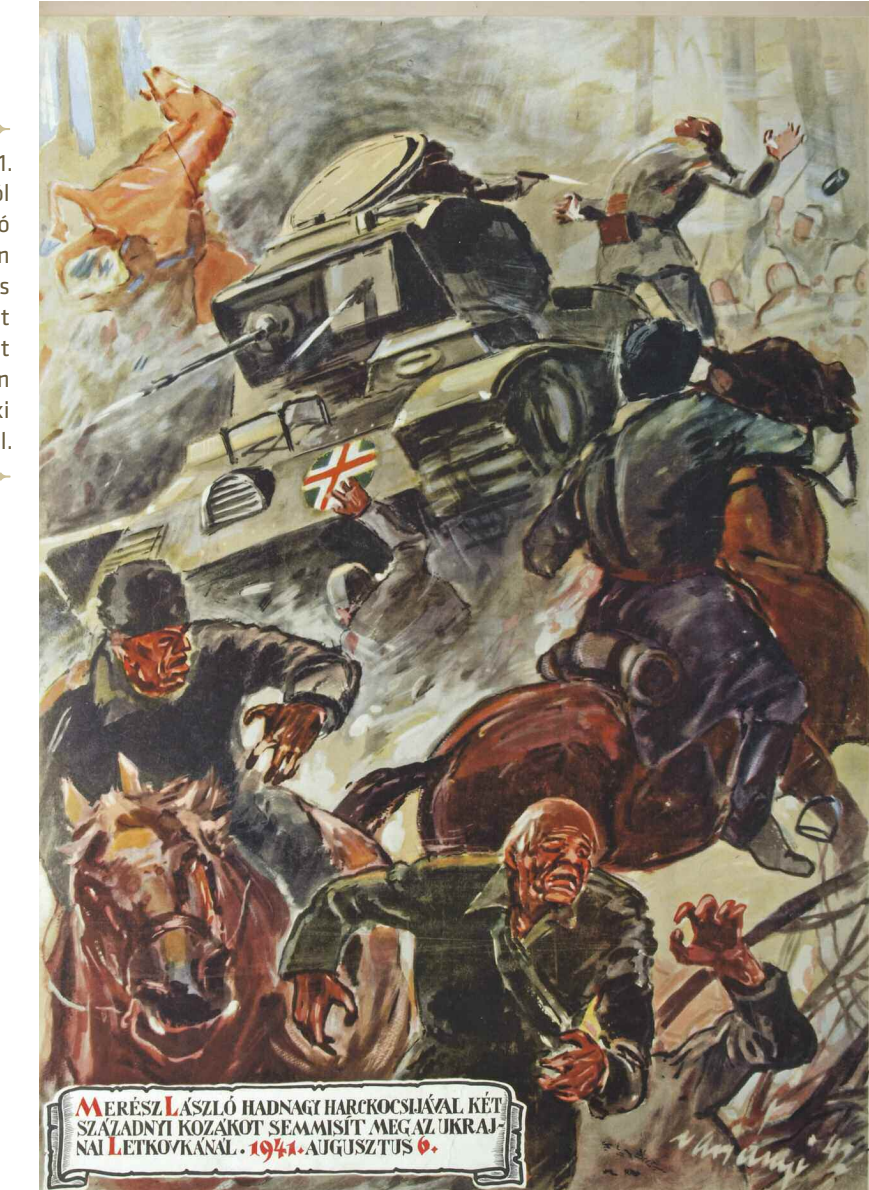
Dr. Merész László tartalékos zászlós 1941. augusztus 6-i felderítő vállalkozásáról készült korabeli nyomtatvány. Merész László az 1941. évi ukrajnai hadműveletben a nyíregyházi 1. lovasdandár lovas-páncélos zászlóaljának szakaszparancsnokaként teljesített szolgálatot. A képen ábrázolt fegyvertényéért 1944. január 28-án a honvédségben harmadikként tüntették ki a Magyar Tiszti Arany Vitézségi Éremmel.

rendeltségébe helyezte. Így tehát az a feladat, amit eredetileg a három hadsereggel terveztek végrehajtani, módosítva ugyan, de a 17. hadsereg déli szárnyát képező gyorshadtestre hárult.

A gyorshadtest Pervomajszk irányában, a hadsereg élhadtesteként vezette a déli átkaroló hadmozdulatot, amelynek megindításától augusztus 3-ig mindhárom dandára folyamatosan harcban állt a visszavonuló szovjet egységekkel. Az előrehaladást jelentősen lassította, hogy az esőtől felázott utak olyan mértékben csúsztak és eliszaposodtak, hogy egyes szakaszokon csak ökörvontatással lehetett a gépkocsikat előrevonni. A Bugot július 22-én elsőként elérő 1. gépkocsizó dandár felmentette a német 101. hadosztály bekerített felderítőit, majd harcolva haladt a folyó mentén a Pervomajszktól északnyugatra eső átkelő irányába. A 2. gépkocsizó dandár ettől délre nyomult előre, ugyancsak az átkelő felé.

Július 27-én Gorgyijevkánál a szovjet 96. hegyilövész-hadosztály egy megerősített ezrede a dandár ellen déli irányból. Erre azért volt lehetőségük a szovjeteknek, mert a gyorshadtesttől délre felvonuló román csapatok állandóan 20-30 km-rel le voltak maradva, így ez a szárny fedezetlen maradt. A felázott úton vándorló dandárt váratlanul érte a támadás, és csak súlyos veszteségek árán, a lovasdandár páncéloszászlóaljának bevetésével sikerült azt visszaverni. A menekülő ellenséget a Bug mentén előrevont 1. gépkocsizó dandár vette üldözőbe, és a Pervomajszk felé délről támadó német 22. hadosztállyal harapófogóba szorította az átkelő előtt.

Az Umanyi körzetében csoportosuló szovjet erők átkarolása érdekében a gyorshadtest a Bugon való átkelés után Pervomajszk elfoglalásának feladatát kapta. Ennek célja az volt, hogy az Umanytól keletre szintén Pervomajszkra támadó 1. páncéloscsoporttal egyesülve elvágják a visszavonuló szov-

MERÉSZ LÁSZLÓ HADNAGY HARCOKSIÁVAL KÉT SZÁZADNYI KOZÁKOT SEMMISÍT MEG AZ UKRAJNAI LETKOVKÁNÁL. 1941. AUGUSZTUS 6.

jeteket ettől a fontos közlekedési csomóponttól és átkelőhelytől. A gyorshadtest élet képező 1. gépkocsizó dandár a partváltás után két nappal, augusztus 4-én már Pervomajszk alá ért, ahol mind a város, mind a folyó felől ellentámadásba ütközött. Erősítésül és a gépkocsizók fedezésére az 1. lovasdandárt vonta előre a gyorshadtest parancsnoksága. A városba kelet felől ekkor már behatolt az 1. páncéloscsoporthoz tartozó német 16. páncélos-hadosztály éle. A végül északon bezáruló umanyi katlanban két hadseregnyi szovjet erőt sikerült így bekeríteni.

A körbezárt szovjet csapatok több kitörést is megkíséreltek. Augusztus 6-án a német 4. hegyi hadosztályon keresztül déli irányban áttört a szovjet 6. hadsereg egy erős harccsoportja. Golvanyevszknél azonban beleütköztek a Pervomajszknál harcoló gépkocsizók hátát biztosító 1. lovasdandárba, amely heves harcok során a beérkező 2. gépkocsizó dandárral megerősödve visszaverte a kitörési kísérletet, a délkeletre

lévő német 101. és 257. gyaloghadosztályokra nyomva az ellenséget. Ezzel a gyorshadtestnek sikerült megakadályoznia az Umanyi alól dél felé induló, jelentős erőkkel végrehajtott szovjet kitörést, katlanban tartva komoly ellenséges erőket. A kitörési kísérletet vezető Muzicsenko altábornagy, a 6. hadsereg parancsnoka ekkor esett fogásba. Az augusztus 9-én befejeződött umanyi csata eredményeként megsemmisült a szovjet 6. és 12. hadsereg.

Az umanyi csata után a gyorshadtest parancsnoka, Miklós Béla tábor-

Kecskés Gyula őrzető hőstette. Haranghy Jenő tollrajza, 1942. Haranghy Jenő lendületes tollrajzain állított emléket a magyar honvédek hősiességének: Kecskés Gyula őrzető sérült harcoksjából kiugorva kézigránatokkal tartóztatta fel az ellenséget, és élete árán megmentette századparancsnoka életét. Tettéért megkapta a Magyar Nagy Ezüst Vitézségi Érmét.

nok a gyorsdandárok leharcoltsága miatt karbantartási és feltöltési szünetet kért, de erre a hadműveletek gyors előrehaladása miatt ekkor nem kapott engedélyt.

A NYIKOLAJEVI CSATA 1941. AUGUSZTUS 10–16.

A sikeres umanyi bekerítés után a hadműveleti helyzet a következőképpen alakult a Dél Hadseregcsoportnál: a hadműveletek üldöző jellegéből adódóan a nagy iramban előretörő, átkarolást végrehajtó gépesített seregtestek mögött messze lemaradtak a gyalogos alakulatok. A szovjetek Dnyeperen túlra való visszavonulásának elvágására tehát csak a hadseregcsoport gépesített és gyorsan mozgó csapatainak volt esélyük, így a német 1. páncéloscsoportnak és a gyorsadtestnek. A páncéloscsoport a Dnyeper mentén nagy ívben délre kanyarodva, Krivoj-Rogon keresztül a déli német-román erők előtt Ogyesszától visszavonuló szovjet Önálló Tengeremelléki Hadsereg igyekezett katlanba szorítani. E

Miklós Béla tábornok

műveleten belül a gyorsadtest feladata a visszavonulási úton, a Bug fekete-tengeri torkolatánál fekvő Nyikolajev elfoglalása volt. Az új parancshoz igazítva augusztus 10-től a gyorsad-

test a német 1. páncéloscsoport alárendeltségébe került.

A gyorsadtest 10-én meginduló támadásában komolyabb szerepet kaptak a hadtesthez beosztott magyar repülőerők, melyek a város bombázásával vezették be a csatát. Természetesen az 1. repülődandár alárendeltségébe tartozó egyetlen magyar vadászpilótaosztály nem volt képes a légi fölény kivívására, de a kitűzött célt végrehajtották, sikeresen védtek a visszavonulókat támadó bombázókat. A két gépkocsizó dandár a Bug és az abba Nyikolajevnél betorkolló Ingul közti terepszakaszon 30-40 km szélességben elnyújtva, mélység nélkül haladt előre. A harccsoportok között több kilométeres hézagok voltak, melyeket csak a közelbiztosítás töltött be, áttörési lehetőséget hagyva ezzel a szovjeteknek. A szovjet 9. hadsereg itt védekező két lovas- és egy gyaloghadosztályával szemben tehát folyamatosan fenn kellett tartani a támadást, hogy ne tűnjön fel a támadó mélység hiánya.

A német vezetés nem engedte, hogy a gyorsadtest parancsnoksága a lovasdandárt a hézagok betöltésére hasz-

nálja, hanem azt augusztus 14-én az Ingul keleti partjára dobta át. Ennek oka az volt, hogy a folyó alsó szakaszánál az elégtelen német páncéloserők nem tudták teljesen elzárni a visszavonulás útját, csak a fontosabb átkelőhelyeket voltak képesek elfoglalni. A Nyikolajevet kelet felől megközelítő Leibstandarte SS Adolf Hitler dandárnak és a 16. páncélos hadosztálynak két fronton kellett harcolnia. Egyrészt az Ingulon átkelő erőkkel, másrészt a Herszulon felől felmentő támadásokat indító ellenséggel. Így a két gépkocsizó dandár nyomására az Ingulon átkelő szovjetek a német csapatok közti réseken ki tudtak préselődni.

A Nyikolajevre 16-án benyomuló gyors hadtest és a német 16. páncélos hadosztály az eredetileg szemben álló 40-45 000 főből csak mintegy 2500 fegyvert tudott ejteni, a döntő többségnek sikerült kivonnia magát a bekerítésből. E hadműveleti szakaszban egyrészt a támadók alacsonyabb létszáma nehezítette a célok végrehajtását, másrészt az utánpótlási útvonalak megnyúlása is éreztette hatását. Az üzemanyaghiány többször leállással fenyegette a támadást, mivel a kiutalt üzemanyagot 500-700 km-rel hátrébb lévő állomásokról kellett volna elhozni, ehhez pedig a gyors hadtestnek nem volt elegendő szállítókapacitása.

A DNYEPER VÉDELMEBEN

1941. AUGUSZTUS 30.–OKTÓBER 10.

A nyikolajevi csata után a gyors hadtest végre pihenőt kapott. Erre nagy szüksége volt, hiszen a hadtest már 45 napja egyfolytában harcolt, illetve menetelt. Az utánpótlás mintegy 200 km-re lemaradt, ezért a feltöltés és az elhasználandó harceszközök javítása egyelőre lehetetlen volt. Az utánpótlási és pihenési gyülekező körzetként kijelölt Krivoj-Rog térségbe való felzárkózást csak az üzemanyag beérkezésének ütemében, lépcsőzetesen lehetett végrehajtani, teljes mértékben augusztus 27-én fejeződött be.

A német csapatok a Dnyepropetrovszk–Zaporozsje közötti nagy Dnyeperkanyarulatától kiindulva kívánták elérni az Azovi-tengert, egyúttal észak-

← Egy Toldi harckocsi Pervomajszkban (fent)
 Kerékpárosok a Kárpátokban (középen)
 Toldi harckocsi Mecsebelovka sarában (lent)

kelet felé haladva Harkovot, hogy elvághassák egymástól a krími és a kijevi szovjet erőket, a Déli és a Délnyugati Frontot. Ennek feltétele azonban az volt, hogy a Dnyeper említett kanyarúta biztosítva legyen a folyó mögé szórított szovjetek ellentámadásaival szemben, nehogy közepén egy áttöréssel a támadó szárnyak mögé kerülhessenek. A német hadvezetés ezt a kiemelkedően fontos feladatot bízta a magyar gyorsadtestre, amelynek ereje azonban kevésnek bizonyult a közel 200 km-es folyamszakasz biztosítására, ahol a német 14. páncélosadosztályt váltotta fel. A védővonal nagy kiterjedése csak támpontszerű megszállást tett lehetővé.

A folyó biztosításának súlypontja a zaporozsjei sziget védelme volt, mert annak elfoglalásával a szovjetek könnyebben alkothattak volna hídfőt a nyugati parton. Az erők elosztásakor ezért a hadtest és a lovasdandár tüzérségével megerősített 2. gépkocsizó dandár kapta feladatul ennek védelmét a lehetőségekhez képest szűkre szabott, 55 km-es szakaszon. A domborzati viszonyok nem kedveztek a védőknek, mert Zaporozsjeiből a szovjetek beláthatták a lapos, főnyes szigetet. A szigettől északra a lovasdandár gépesített és kérekpáros részeiből Ankay-Anesini Győző ezredes parancsnoksága alatt felállított harccsoport, délre pedig az 1. gépkocsizó dandár rendezkedett be véde-

lemre. Itt, a védelem alsó szakaszán a szovjetek által felrobbantott zaporozsjei víztározóból kizúduló víz járhatatlan, mocsaras, lápos területet hozott létre, ami a védők helyzetét könnyítette, ugyanakkor az így leapadt folyó ettől északra sok helyen gázolhatóvá vált. A lovasdandár lovas részei az eddigi hadműveletek miatt olyan mértékű állatelhullást szenvedtek el, hogy csak gyalogos harcra voltak bevethetőek. Ez a védelemben megfelelt ugyan, de további alkalmazásuk kérdésessé vált.

A folyóbiztosítás – a fenti nehézségek miatt – nappal tulajdonképpen csak a tábori őrsök közti szakaszok megfigyelését, éjjel pedig állandó járőrözést jelenthetett. Napközben a szovjetek nagyobb erőkkel – és tüzérségi támogatással – igyekeztek átkelni, ezeket a próbálkozásokat főként a gyorsadtest tüzérsége vetette vissza. Éjjel menetrendszerűen partizáncsoportok eveztek át, amelyek felkutatása és felszámolása további feladatot jelentett a magyar csapatoknak. A folyamatos leköötöttség fokozatosan kimerítette a gyakorlatilag tartalékok nélkül védő dandárokat. A legnehezebb helyzetben a zaporozsjei szigetet és az azon átívelő hidat védő 2. gépkocsizó dandár volt, melyet az első naptól állandó aknavető- és ágyútűz alatt tartottak a szovjetek. Ennek fedezete alatt naponta, olykor többször is, zászlóaljerejű támadásokkal próbálták a szigetet visszafoglalni.

A fokozódó nyomás és a nagy, több mint 500 fős veszteség miatt öt nap után, szeptember 5-én végül a dandár szigetet megszálló részeit kénytelenek voltak visszavonni, átadva ezzel a területet az ellenségnek. A sziget elfoglalásával egyidejűleg a szovjetek attól északra és délre is támadást indítottak az áttörés érdekében, de ezeket a helyeket végül a gyorsadtest egyetlen tartalék zászlóaljának bevetésével sikerült elreteszelni. Az erők végső megfeszítését jelzi, hogy az 1. gépkocsizó dandárnál a forgalomszabályozó századot is harcba kellett vetni.

A gyorsadtest parancsnokságának többszöri sürgető kérése után a veszteségek miatt végül a németek hajlandóak voltak átvenni az északi és a déli védelmi szakaszt a gyorsadtesttől. Az előbbi a III. hadtest, az utóbbit a 16. páncélosadosztály vette át, így mód nyílt a gyorsadtest erőinek átszervezésére és kedvezőbb elosztására a megmaradt 55 km-es szakaszon. Épp időben, mert 7-én újabb áttörést kíséreltek meg a szovjetek, kihasználva a sziget adta lehetőséget. Az erdős, ligetes területeken nagyobb csapatösszevonásokat is megoldhattak, így akár 4-5 zászlóaljnyi erőt is össze tudtak vonni egy-egy támadás-

Ford Marmon tehergépkocsi és egy Botond küzd a sár- és víztengerben

Harcképtelenné tett szovjet harckocsi

hoz. Ezek visszaverésében a tüzéségen kívül nagy segítséget jelentett a hadtesthez beosztott 1. repülődandár, mely az átkeléshez felfejlődő szovjeteket megtámadta, szétszórta.

Az állandó ellenséges nyomás csak Kijev szeptember 19-i elfoglalása után enyhült, amikor a német 1. páncéloscsoport a Dnyeperen átkelve kelet-délkelet felé előrenyomult, átkarolással fenyegetve a gyorsadtesttel szemben álló, Uman után újjászervezett szovjet 12. hadsereget, aminek következtében október 5-én a gyorsadtest újra megszállhatta a kiürített zaporozsjei szigetet.

A védelmi feladat öt hete alatt a gyorsadtest utánpótlási és egyéb nem harcoló részeinek lehetőségük volt teljesen felzárkózni és a már rég esedékes karbantartási munkákat elvégezni. E hadműveleti szakasz befejeztével az 1. lovasdandár harcképtelenné vált lovas részeit kivonták a keleti frontról. Hazaszállításuk 10-én kezdődött meg.

ELŐRETÖRÉS A DONYECIG 1941. OKTÓBER 10–28.

Kijev eleste után a gyorsadtest – ismételen a német 17. hadsereg kötelékében – a Dnyepropetrovszktól északkeletre, a Donyec kanyarulatánál lévő

Izjumra való előretörést kapta feladatul, hogy a Harkov mögött dél felé forduló német 6. hadsereggel találkozzon.

Az új hadműveleti szakasz azonban október 10-én óriási esőzéssel kezdődött meg, amely csak két héttel később állt el. A sár tehát a további eseményekre végig rányomta bélyegét: a gyorsadtest alkalmazási irányában Dnyepropetrovszk után 20 km-rel megszűnt a kövezett út, így az előrenyomulás egyszerűen elakadt. A gépkocsizó dandárok a mozgásképesességhez át kellett szervezni. A teljesen mozgásképtelen kerékpáros-zászlóaljok és a közepes tüzéség hátul állva maradt. A gépkocsizó zászlóaljakat egy-egy századdal csökkentették, mert csak így lehetett biztosítani a harcoló részek és utánpótlásuk között a megfelelő mennyiségű Botond terepjárót, az egyetlen járművet, amely képes volt megbirkózni a sárral.

A 17. hadsereg erői négy hadosztállyal igyekeztek felmorzsolni a Donyec izjumi kanyarulatában ellenálló szovjet 6. hadsereget, a támadás azonban a sár és a szovjet védelem miatt lelassult. Olyannyira, hogy a gyorsadtest előtt haladó német 257. hadosztály előretörése teljesen megakadt. A gépkocsizó dandárok ezért október 18-án önálló támadásra kaptak parancsot a még harcképes hat zászlóaljjal. Az élen haladó 1. gépkocsizó dandár az elakadt német hadosztály déli szárnyán, a Britaj folyón birtokba vett hídon átkelve

a szovjet védelem egy gyenge pontján áttört, és 20-án éjszaka meglepetésszerűen elfoglalta Mecsebelovkát. A 2. gépkocsizó dandár ettől délre haladva Barvenkovára támadt. Ezzel sikerült a szovjet ellenállás hátába kerülni és így visszavonulásra kényszeríteni csapataikat, tehermentesítve a délre erős nyomás alatt álló német harccsoportot.

A 17. hadsereg parancsnoksága ekkor az időjárás még rosszabbra fordulása miatt megtiltotta a további támadást. A gyorsadtest úgy-ahogy mozgásképes alakulatai azonban gyalog, a könnyűövegeket húzva-tolva folytatták az előrenyomulást a Donyechéz. A helyzetet jól jellemzi, hogy a legénység a csizmát drótokkal és madzagokkal kötötte a lábára, nehogy bennragadjon a sárban. Ilyen körülmények között jutottak el a 2. gépkocsizó dandár feldehítői 28-án a hadjárat során a gyorsadtest által elért legkeletibb pontig, a Budapesttől légvonalban több mint 2200 km-re lévő Bogorodicsnojéig, míg az észak felé kanyarodó részei 30-án benyomultak a kiürített Izjumba. Az 1. gépkocsizó dandár ugyanekkor jutott el a Donyecig, jóval megelőzve a 17. hadsereg többi részét. A további mozgás azonban az első fagyokig teljesen lehetetlenné vált.

A német hadicélok szerint a déli irányba való átcsoportosítás után a Donyec-medence iparvidékének elfoglalása következett. A gyorsadtestnek további 200 km-es előrenyomulást kellett

volna végrehajtania kelet felé, Vorosilovgrádig. Az ebben való részvétel azonban több okból is elmaradt. Egyrészt az esőzések miatt vesztéglésre kényszerült minden támadó erő. Másrészt az elszenvedett veszteségek miatt a gyorshadtest csak mintegy 3-4 zászlóaljnyi – tűzérővel alig, páncélosokkal egyáltalán nem rendelkező – résszel tudott volna részt venni a további harcokban. Ezért vált sürgetővé a gyorshadtest kivonása a keleti hadszíntérről.

A GYORSHADTEST KIVONÁSA

A gyorshadtest kivonásáról vagy további alkalmazásáról, esetleges felváltásáról a korábbi tapogatózások után komoly szándékkal Horthy Miklós kormányzó, Bárdossy László miniszterelnök-küldügyminiszter és Szombathelyi Ferenc altábornagy, vezérkari főnök Hitlernél tett látogatásakor esett szó 1941. szeptember 7–10. között. Ekkor abban állapodtak meg Hitlerrel, hogy a németek átadják egy teljes páncélos hadosztály felszerelését, valamint a gyorshadtest komoly anyagi veszteségeit pótolják. Így a hadtest a folyamatban levő hadműveletek – a Dnyepropetrovszk felől induló északi és déli irányú átkarolások – befejeztéig a fronton marad. A kivonást ezt követően kezdenek meg a magyar csapatok, a váltásként kiküldendő négy megszálló gyalogdandár fejében.

A veszteségek pótlásából és a páncélos hadosztály felszereléséből a németek saját hadianyagigényei miatt ekkor semmi sem lett, így a gyorshadtest csapatai kivonásukig egyre rosszabb anyagi állapotba kerültek. A lovai nagy részét elvesztve leghamarabb mozgásképtelenné vált 1. lovasdandár lovas részeinek kivonása már október 10-én megkezdődött, s Lembergen, Ungváron keresztül érkeztek haza Nyíregyházára november 14-én. Két kerékpáros-, valamint páncéloszászlóaljukat és könnyűtűzérőiket a gyorshadtest erősítéséül hátrahagyták.

A hadtest gépkocsizó és kerékpáros csapatrészeit a németek november 6–12. között váltották fel. A hadművelleti területről való kivonásukra november 15-én kapták meg a parancsot. A hadtest gyülekezésének körzete Dnyepropetrovszk térsége volt, ahonnan részei 24-én kezdték meg menetüket hazafelé. A gépjármű nélkül maradt személyek, mozgásképtelen járművek és egyéb, nem önjáró harcjár-

művek vasúton, a mozgásképes részek gépkocsin, lovon és gyalog indultak Magyarországra. Ez utóbbi csoportok a Vinnyica–Proszkurov–Tarnopol–Lemberg–Przemysl–Uzsok–Ungvár útvonalon tértek haza. (A kerékpáros részek a megszálló csapatokkal kint maradtak.) A magyar határon elsőként a hadtesttörzs lépett át 1941. december 4-én, utolsóként pedig a vonatcsapatok 10-én.

A GYORSHADTEST TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE

A magyar gyorshadtest keleti fronton nyújtott teljesítményét a kitűzött hadművelleti célok megvalósítása és a rendelkezésre álló erők viszonyában célszerű vizsgálnunk. Az események jellegéből adódóan a hadjárat során a támadó harcmodor volt döntően jellemző: a gyorshadtest általában élként vagy önálló átkarolásra alkalmazva került bevetésre. Védelemben csak a zaporozsjei Dnyeper-szakaszon kellett helytállnia.

Az első hadművelleti szakaszban az élen küzdő 2. gépkocsizó dandár Zalescsikinél esett át a tűzkeresztségen, ahol a dél felől visszavonuló szovjetek ellentámadását állította meg. Feladatát, a Dnyeszter-átkelők birtokbavételét épességük megőrzésével azonban nem tudta teljesíteni.

Az umanyi bekerítő művelet során a magyar támadást vezető 1. gépkocsizó dandár – a délen lemaradt három román és német hadsereg feladatát elvégezve – sikeresen zárta le Pervomajszknál a katlant. Ugyanitt kiemelkedő siker volt az 1. lovasdandár öntevékeny közbeavatkozása Golovanyevszknél, ahol a 6. szovjet hadsereg részeinek nagy erőkké végrehajtott kitörési kísérletét akadályozta meg.

A nyikolajevi csata során a két gépkocsizó dandár a város elfoglalását megelőző támadásban igen széles, 30-40 km-es arcvonalon három szovjet hadosztályt morzsolt fel a Bug és az Ingul közti küzdelmekben, majd a németekkel együtt elfoglalta Nyikolajevet.

Ezek után nyílt lehetősége a gyorshadtestnek Krivoj-Rog körzetében rendeződni s a szükséges utánpótlási és karbantartási munkákat végrehajtani. Ezekre nagy szükség volt, mert a harcoló részek messze elszakadtak az utánpótlástól, így Nyikolajevért már tartalékok nélkül kellett küzdeniük.

A folyamvédelem első időszakában a védelmi körzet aránytalansága és a szovjet túlerő a zaporozsjei sziget kiürítésére kényszerítette a gyorshadtestet. Elméletben ekkor a hadtest minden egyes katonájára – az időközbeni veszteségeket nem számolva – kb. 5 m partszakasz jutott. Miután az északi és déli szakaszokat a németek átvették, sikerült megszállókat a védelmet. A feladatot tehát, vagyis a szovjet áttörés megakadályozását nagy veszteségek árán, de sikerrel hajtotta végre a hadtest.

A donyeci előretörés végképp kimerítette a gyorshadtest anyagi és technikai tartalékait. Ebben már eleve nem vettek részt az időközben kivont lovas csapatrészek. A gépkocsizóknál is csak a megmaradt terepjárók és a harckocsik voltak képesek a feneketlen sárral megbirkózni, így a hadtest bevethető támadóereje hat zászlóaljjá olvadt. Ennek ellenére feladatukat sikeresen hajtották végre: a megakadt német hadosztályokat magukkal rántva áttörtek Mecsebe-lovkánál a szovjet 6. hadsereg védelmében, és elsőként jutottak ki a Donyechez.

A hatalmas menet- és harcteljesítményeknek természetesen az ára is magas volt. A hadműveletek során a gyorshadtest elveszítette kis harckocsijait 100%-át, páncélgépkocsijait 90%-át, harckocsijait 80%-át, lovai nagy részét. Ezeket kívül vesztett 1200 gépjárművet, 28 löveget és 30 repülőgépet. A részt vevő 44 444 tisztből és legénységéből elesett és eltűnt 4005 fő.

A gyorshadtest tehát a rábízott feladatokat a rendszeresen három-négyeseres túlerővel szemben döntően végrehajtotta. Gépkocsizó részei menetteljesítményével olykor a németeket is maga mögé utasította, több esetben pedig német egységeket mentett ki a szovjetek bekerítéséből. Az eredetileg Kárpát-medencei alkalmazásra felállított hadtest azonban a keleti hadszíntér viszonyai közötti tartós helytállásra alkalmatlannak bizonyult. Az ország erejét többszörösen meghaladó nagyhatalmi összecsapás színterén a szűkös anyagi háttérrel, jelentősebb tartalékok nélkül létrehozott magyar hadsereg sorsa csak a felmorzsolódás lehetett.

A hadjáratból levont tanulságok (a kerékpáros-, lovas- és gépkocsizó csapatok eltérő menetteljesítményei és átütőereje stb.) alapján a vezérkar a következő évben megkezdte a gyorsdandárok átszervezését páncélos- és lovashadosztályokká, és 1942 őszén az átalakulás során megszüntette az 1. gyorshadtest-parancsnokságot. ♦